

■ Á söguslóðum Komars og Melamids

„Fáfengileiki allra útópía“

Þeir eru stundum kallaðir **Lenín** og **Stalín**, eða **Marx** og **Engels**, póst-sov-éskrar myndlistar. Í útliti gætu þeir hins vegar verið náskyldir Gög og Gokke, og list þeirra verið eftir þá alla; hún er sérkennilegt sambland af alvöru og glensi, auglýsingaskrumi og pólitískri hugsjónamennsku. Þeir heita **Vitaly Komar** og **Alexander Melamid**, betur þekktir sem hið óskræða vörumerki „Komar og Melamid“.

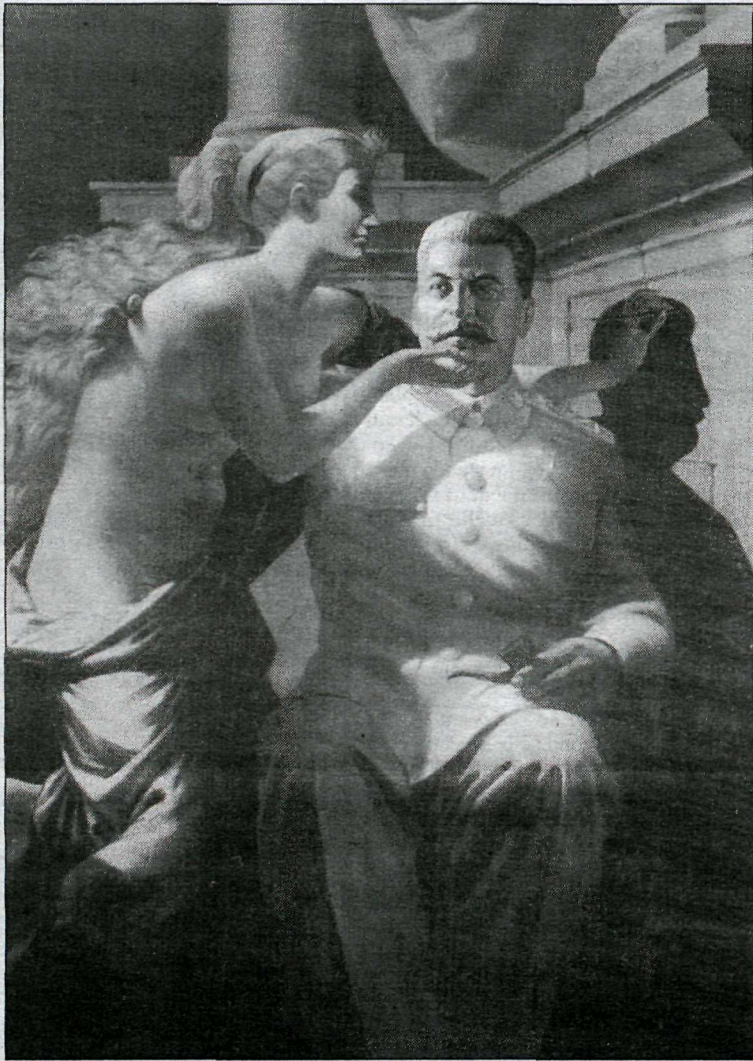
Þeir eru fæddir og „prógrammaðir“ í Listaskóla Moskvu og hlutu rækilega þjálfun í uppskrúfuðum skólastíl 19. aldarinnar við Listaakademiuna í Stroganov. Þeir kynntust 1963 í líkhúsi í tengslum við módelnámskeið og hófu að starfa saman tveimur árum síðar. Í þá daga urðu menn að fara eftir settum reglum; þeir sem eitthvað höfðu út á al-sæluríkið að setja frömu í mesta lagi listræn prakkarastrik á bak við luktur dyr fyrir útvalda vini og starfsbræður. Komar og Melamid voru óvirkir þátt-takendur í þessari undirheimastarfsemi borgarinnar. Leyniþjónustan hafði á þeim augastað og grunaði þá um græsku, sem jafngilti föðurlandssvikum. Til að byrja með var þeim vísað úr ung-líðadeild Myndlistarsamtaka Moskvu þegar þeir sóttu um leyfi til að halda opinbera sýningu á verkum sínum. En þeir létu sér ekki segiast heldur skipulögðu þess í stað fjölmenna andófsamsýningu ásamt málaranum **Oscar Rabine** undir berum himni í útjaðri borgarinnar árið 1974. Hún hlaut síðar viðurmeinið „Jarðtúsýningin“ og komst í forsíðu-fréttir vestrænna stórblaða. Yfirvöld settu þungavinnuvélur á staðinn og hreinlega jörðuðu sýninguna. Eftir það var ekki um annað að ræða fyrir þá samyrkjufélaga en að flýja land.

Jarðtúsýningin

Svo hljómar frásögn Komars og Melamids af þessum atburðum:

„Það var rigning svo við urðum að vaða aurbleytna upp í ökkla. Þetta bersvæði í Belyayevo er risastórt. Slegnir og velhírtir græsveilir fyrirfinnst ekki í Rússlandi. Um 3-400 manns voru á vappi á svæðinu. Við tókum fram málverkin okkar til að stilla þeim upp en þá kom óeinkennisklæddur náungi aðvifandi og sagði: „Nei-nei-nei! Við ætlum að planta trjám hérna!“ Skammt undan voru að minnsta kosti fjórar jarðtúr með hinu gula og bláa skjaldarmerki Moskvu-borgar, í gangi og til reiðu. Við fluttum okkur um set og reyndum að reisa trönumar á ný en um leið skipaði annar gaur okkur að hætta því þeir ætluðu að planta trjám þarna líka! Svo við færðum okkur aftur. Þannig hentumst við frá einum stað til annars fram eftir deginum; ólíklegt er að nokkrum hafi heppnast að sýna eftir sig verk. Að lokum þreif einn af sjálfboðaliðum lögreglunnar til sín tvöfalda portrettíð af okkur sem Marx og Lenín. Við sögðum að ef honum geðjaðist að myndinni mætti hann eiga hana. Hann svaraði með því að fleygja henni á jörðina og bjóst til að traðka á henni. „Stopp,“ hljóðuðum við, „þetta er engin venjuleg mynd – þetta er meistaraverk!“ Það fékk hann til að hika eitt andartak – hann vildi ekki vera barbari.

Ofsahræðsla hafði gripið um sig. Fólk æpti og orgaði: „Hjálp-hjálp, þeir eru að murka úr okkur liftórana.“ Þeir sprautuðu á mann fjöldann úr hábrýstidælum meðan jarðtúrnar æddu fram og aftur um völinn til að króa fólkíð af – sennilega liður í þessu ræktunaráttaki. Komari var hrint niður í forina. Hann lá graffkyrr og sýndi engan móþróa eins og Gandhi. Skyndilega stóð samanrekinn náungi fyrir framan mig (Melamid),

„Uppruni sósíalrealismans“ heitir þessi mynd Komars og Melamids og er úr flokki mynda sem máski væri hægt að nefna Eftirsjá eftir sósíalrealism-anum.

náungi með hatt. Hann var mjög nálægt mér en snerti mig samt ekki. Hann benti á mig og sagði: „Hérna er listamaður – handtakið hann“. Eg tók á rás eins og óttaslegin mús með gleraugu. Þau voru hulin móðu svo ég sá ekkert hvert ég var að fara. Við vorum færðir til fimmtugráðu yfirheyrslu en sluppum með skrekkinn. Síðast er við fréttum var ekki enn búíð að planta neinum trjám þarna.“

„Alþjóðlega mikilvægir listamenn“
1977 settust kumpánarnir að í Ísrael sem pólitískir landflóttagöngingar, þar til þeir plöntuðu sér endanlega niður í New York 1978. Þeir voru gerðir að sérstök-um heiðursríkisborgurum 1988 fyrir að vera „alþjóðlega mikilvægir listamenn“.

Og hvað hafa þeir eiginlega verið að bauka undanfarin 18 ár? Til að svara því af einhverju viti þyrfti allt að 386 blaðsíðna bók. Þeir hafa gert innsetningar til að varpa ljósi á útópískan yfirgang sov-étstjórnarinnar og skáldað upp tvo myndlistarmenn með magnaða ævisögu og afsþyrnulanngan sýningarferil. Þeir hafa kennt hundi að teikna og framleitt fjölbreytt úrval af drasli-de-luxe til að úthúða neysluaukningarstefnunni. Þeir hafa dregið dár að merkilegheitum vís-indasamfélagsins og samið píanósónötu með því að umbreyta reglusetningum aftan á sovéska vegabréfinu í nótnalúr. Þeir hafa búíð til nýtt tungumál, aruoist, lagt fram smíðaupprætti fyrir töfrahlu og drýgt tugi gjörminga, stundað forn-leifauppröft á Krít og sent **Ajatolla Khomeini** símskeyti þar sem þeir lýstu sig seka um að hafa valdið jarðskjálftan-um í Íran 1979 í hegningarskyni fyrir gíslatökuna. Þá reka þeir tveggja manna útvarpsstöð á Manhattan (opin á laugar-dögum eftir aðstæðum).

Með pensilinn að vopni

Einkum hafa Komar og Melamid þó fengist við að mála en á því sviði eru af-köst þeirra næstum eróísk. Árið 1980 byrjuðu þeir aftur að hæðast að sósíalrealismannum undir formerkjum Sotsstefnunnar, sem þeir eru upphafsmenn að. Þetta háðglósuform varð til í Moskvu upp úr 1967 og er fyrsta framúrsteftnu-hreyfingin sem fram kom í Rússlandi eftir að konstrúktívisminn var fornlega tekinn úr umferð á miðjum fjórða áratugnum. Sósíalrealisminn réð lögum og lofum í sovéska myndlist frá og með valdatöku Stalíns, sem krafðist þess 1934 að hún væri „þjóðleg að formi til og sósíalísk að merkingu“. Á auga-bragði koðnaði konstrúktívisminn, ein merkasta listhreyfing aldarinnar, niður í akademískar konfekt-kassamyndir af óþekktu afreksfólki byltingarinnar, ka-frjóðu af framfaraáhuga og harð-ákveðnu í fasi, eldhressum dráttarvéla-körnum og spúandi verksmiðjueykhafum. Allt sem ekki tálkaði lygimagnaða hamingju óreigalyðsins með ástand mála var stranglega úr myndinni.

Nú á tímum nota pólitískir harðstjórar sjónvarpið til að þvo ímynd sína og framkalla áreiðanlega karaktera. En áður fyrr féll það í skaut hirðlistarinnar að breyta miskunnarlausum einræðisherr-um í ástæra landsfeður. Komar og Melamid ólust upp þegar háleitasta form myndlistarinnar, klassíkin, var notað til að réttlæta lágkúrulegasta form mann-legrar hegðunar. Stalín lét greipar sópa um fjársjóði Dresden í lok síðari heims-styrjaldar og skipaði kónum sínum að klæða sósíalrealismann í hátíðarbúning gömlu meistaranna.

Sotsaramir beittu aðferð popplistarinnar, paróðfu og óvæntum samlíking-

um, í því skyni að grafa undan boð-skapnum, hinum opinbera ofurhetjustíl Ráðstjórnarríkjanna. Aðall popplistarinnar er geta hennar til að spenna upp sjónrænar klisjur svo skín í innviðina á hugsunarlitlum kreddum samfélagsins. Að því leyti má líta á poppið sem skærari, jassaðri, sölukræfari paróðíska út-gáfu þeirrar hefðar er lá til grundvallar akademísku listinni, sem og myndræn-um siðareglum sósíalrealismans.

Stalín er ekki hér

Adeilumálverk Komars og Melamids féllu eins og flís við rass á þeim hug-myndum sem Ameríkanar höfðu gert sér um Sovétríkin; þau voru „meistaralega“ vel gerð, rammpólitísk og hug-myndafraðilega alveg glettilega réttu megin við strikið. Málverk af ráðbrota Stalín að fremja misheppnaða sjálf-morðstilraun á einnar stjórnu móteli féllu strax í kramið hjá Kananum. Og þau voru fleiri: Stalín krýpur á kné og tilbiður sjálfan sig í spegli; Stalín gægist út um rauð gluggatjöld á limósínu; Stalín við rauðdúkað borð tekur brosandí á móti mannkynssögubók úr hendi ör-lagagyðjunnar til endurskoðunar. Félag-arnir slógu í gegn.

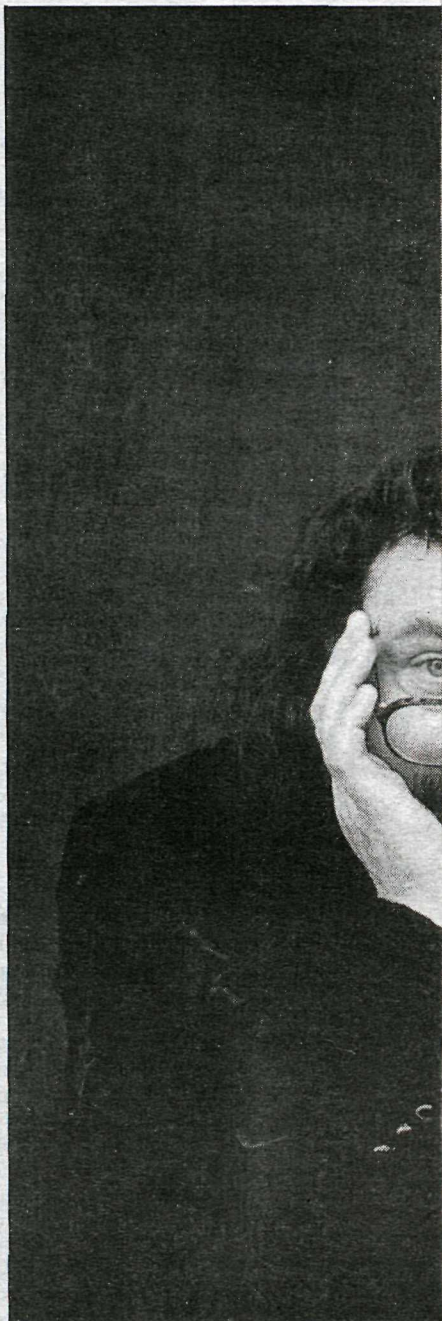
Aragrú allegorískra skopmynda af æðstu ráðamönnum kommúnismans (og Ronald Reagan) fylgdi á eftir. Það segir kannski sitt að stærstu viðskiptavinir þeirra í byrjun voru kvikmyndastjórnumar í Hollywood. **Arnold Schwarzenegger** og **Sylvester Stallone** eru eitil-hvarðir aðdáendur. „Ég veit ekki hvers vegna en vöðvafjöll virðast veik fyrir svona myndum,“ er haft eftir Melamid. „Tveimur vikum eftir að við komum til Bandaríkjanna varð okkur neónljóst að við áttum að vera skemmtilegir.“

Jarðtúr fara aftur á kreik

Byltingarsinnar hafa löngum talið fólkí trú um að fjarlægja verði öll óæskileg vegsummerki fortíðarinnar til að hægt sé að ryðja framtíðinni beina og bjarta braut. Þannig rústuðu kommúnist-ar höllum og kirkjum í kjölfar rússnesku byltingarinnar og lögðu Guð í einelti. Og nú vilja demókratar sópa yfir blóði-drifna slóð þeirra. Hingað og ekki lengra, sögðu Komar og Melamid. Að þeirra mati leiðir skemmdarstarfsemi í skjóli nýrra trúarbragða aldrei til góðs. Þeim er í mun að minnismarkjum kommúnismans verði bjargað. Ekki vegna fagurfræðilegra verðleika þeirra eða hugmyndafræðinnar sem býr að baki, heldur vegna þess að aðeins með

Komar og Melamid efndu til samkeppni 1993 um hvað gera skyldi við þau ókjör af minnisvörðum frá kommúnistatímanum sem til eru í fyrrum Sov-étríkjunum. Meðal annars barst þessi ágæta hugmynd Arts Spiegelmann um hvað gera skyldi við minnisvarðann „Bændur og verkamenn“ í Moskvu – halda honum óbreyttum en einfalda stallinn.

Komar og Melamid: Lenín og Stalín, eða verið náskyldir Gög og Gokke.

því að gangast við fortíðinni og sam-sama hana líðandi stundu sé hægt að losna úr ánaud hennar.

„Við sátum í vinnustofunni okkar á Manhattan og sáum ölduna ríða yfir á CNN-sjónvarpsstöðinni,“ minnst Komar og Melamid. „Tortfmingin á minnisvörðum var með ólíkindum. Fyrst sáum við mannfjöldann rífa niður styttna af **Felix Dzerzhinsky**, stofnanda sovéska leynilögreglunnar. Það var í góðu lagi. Við gátum umborið það. Þetta var stórkostlegt, eins og að upplifa áhlaupið á Bastilluna eða sterkan jarð-skjálfta. En það var næsta skref sem snerti í okkur viðkvæman streng: æstur múgurinn skemmdi aðalstyttna af Lenín. Þetta er dæmigerð gömul Moskvu-aðferð, annað hvort að dýrka eða eyðileggja. Bolsévíkar kollvarpa keisarar-um, Stalín þurkar út bolsévíka, **Krútsjof** hrindir Stalín af stalli, **Brézhnev** rifur niður Krjútsjof, og svo þetta: Enginn munur. Á öllum umbyltingartímum hefur fortíð þessa lands verið afmáð eftir geðþótta. Og það vanalega af sama fólkíni! Í flestum tilfellum var það ekki ástríðufullur múgurinn sem sá um skemmdarverkin – það var yfirvegud hönd framkvæmdavaldsins að tilskipun

